

После установления в 1501 г. правления Сефевидов земли Нахчывана были на основании права тиюл (временное пожалование земли в обмен на ту или иную службу) переданы главам тюркского племени Кенгерли, издавна селившегося в этих местах. Предводители этого племени были правителями и одновременно крупнейшими феодалами региона, и за это они должны были выплачивать шаху определенный налог, а при необходимости выступать в поход со своими военными силами. При Сефевидях Нахчываном управляли султан Магсуд, султан Мурад, Алигулу хан, Шериф хан, Рзаеддин хан и другие представители племени Кенгерли (5, с. 138).

В конце XVII – начале XVIII в. государство Сефевидов стало клониться к упадку, что отразилось и на Нахчыване – как в экономической жизни, так и культуре. Красноречивое представление о состоянии Нахчывана этого периода дает надпись на мечети в селе Вананд близ Ордубада. Согласно надписи, в ходе непрерывных войн вся округа подвергалась разорению и переходила из рук в руки, за один лишь 1732-й год село и прилегающая территория трижды подверглись опустошению (6, с. 93-94). Тем не менее в Нахчыванском регионе продолжались и благоустроительные работы, воздвигались великолепные архитектурные ансамбли. Подтверждение тому – усыпальницы, построенные в г.Нахчыване, с.Неграм Бабекского района, с.Парчи (Ханлыклар) Шарурского района и вызывающие восхищение до сих пор (3, с. 206, 211, 214). К описываемому периоду относится и выстроенный в 1714 г. единственный в Северном Азербайджане уцелевший до наших дней медресе в Ордубаде (6, с. 91; 10, с. 10).

Из составленного османскими властями в 1727 г. «Подробного описания Нахчыванского санджака» явствует, что в то время санджак включал 315 населенных пунктов, в которых жили 9788 налогоплательщиков (лица мужского пола старше 20 лет), выплатившие в казну за год 2.629.059 акча (4, с. 8). Все это показывает, что и на закате Сефевидов здесь наблюдался определенный прогресс.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1. İrəvan əyalətinin icmal dəftəri. Araşdırma, tərcümə, qeyd və əlavələrin müəllifləri akademik Z.Bünyadov və t.ə.n. H.Məmmədov. Bakı: Elm, 1994, s. 184.
2. Evliya Çələbi. Səyahətnamə. Azərbaycan tarixi üzrə qaynaqlar. Bakı: Azərbaycan Universiteti nəşriyyatı, 1989, s. 231-232.
3. Səfərlı F. Naxçıvanda sosial-siyasi və ideoloji mərkəzlər. Bakı: Elm, 2003, s. 392.
4. Naxçıvan sancağının müfəssəl dəftəri. Giriş və tərcümənin müəllifləri akademik Z. Bünyadov və t.ə.n. H.Məmmədov. Bakı: Sabah, 1997, s. 336.
5. Нахчыванские рукописные документы XVII-XIX вв. Персидский текст, русский перевод и комментарий под редакцией Ю.Н.Марра. Тбилиси. Издательство Грузинского ФАН СССР, 1936, с. 138.
6. Неймат М. С. Корпус эпиграфических памятников Азербайджана. Том III. Баку: XXI – Yeni Nəşrlər Evi, 2001, 216 с.
7. Нейматова М. С. Два указа Шаха Аббаса I // Эпиграфика Востока, XVIII. Ленинград, 1967, с. 105-110.
8. Пахомов Е. А. Монеты Нахчывана. Изв. АН Азерб.ССР. 1949, № 5.

9. Петрушевский И. П. Очерки по истории феодальных отношений в Азербайджане и Армении в XVI – в начале XIX вв. Ленинград: Изд.-во ЛГУ, 1949, 384 с.
10. Сафаров Ф. Я. Арабо-персоязычные надписи Нахичеванской АССР (XIV-XIX вв) как историко-культурные памятники. Баку, Элм, 1987, с 23.
11. Эфендиев О. Азербайджанское государство Сефевидов. Баку: Элм, 1981, с. 306.

УДК 94:327 (73) «197»

Гончаренко Анатолий Володимирович
Сумський національний аграрний університет
(Суми, Україна)

ЕВОЛЮЦИЯ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ США У 70-Х РР. ХХ СТ.

Анотація. У статті досліджено еволюцію зовнішньої політики США у 70-х рр. ХХ ст. Охарактеризовано американську політику щодо СРСР. З'ясовано ставлення американського істеблішменту та суспільства до міжнародної політики країни у 70-х рр. ХХ ст. Окреслено вплив зовнішньополітичної стратегії США на міжнародні відносини.

Ключові слова: США, зовнішня політика, міжнародні відносини.

Goncharenko Anatoliy V.
Sumy National Agrarian University
(Sumy, Ukraine)

THE EVOLUTION OF FOREIGN POLICY OF THE USA IN THE 70'S XX CENTURY

Abstract. The article examines the evolution of foreign policy of the USA in 1970-th. It is characterized American policy on the USSR. It is found the attitude of the American establishment and society to the international policy of the country in 1970-th. It is outlined the impact of foreign policy activity of the USA on the international relations.

Keywords: the USA, foreign affairs, international relationships.

Гончаренко Анатолий Владимирович
Сумской национальный аграрный университет
(Сумы, Украина)

ЭВОЛЮЦИЯ ВНЕШНЕЙ ПОЛИТИКИ США В 70-Х ГГ. ХХ В.

Аннотация. В статье исследована эволюция внешней политики США в 70-х гг. ХХ в. Охарактеризовано американскую политику в отношении СССР. Выяснено отношение американского истеблишмента и общества к международной политике страны в 70-х гг. ХХ в. Определено влияние внешнеполитической стратегии США на международные отношения.

Ключевые слова: США, внешняя политика, международные отношения.

На початку 70-х рр. ХХ ст. зовнішня політика США зазнала певного перегляду. Головна проблема, що залишалася для новообраного президента Річарда Ніксона, це проблема втрати Америкою її провідної ролі. СРСР зумів подолати колишнє відставання від США в ядерному озброєнні, мова йшла вже про досягнення паритету двох великих держав. У самих США збільшувалося

розуміння того, що роль «світового поліцейського» Вашингтону явно не по силам.

На початку 70-х рр. XX ст. адміністрація Р. Ніксона почала шукати нові шляхи вирішення зовнішньополітичних проблем. Перш за все, американський уряд відмовився від намірів втручатися в будь-які проблеми, що виникали. Ще у липні 1969 р. була оприлюднена «Гуамська доктрина» Р. Ніксона, відповідно до якої США поділили союзні щодо них країни на дві категорії: перша – це країни Західної Європи, Японія, Австралія, Нова Зеландія та Ізраїль, саме цим державам США були готові забезпечити їхню безпеку; друга категорія – це інші країни, які знаходилися під впливом США, куди входили азіатські союзники США, країни Африки та частково Латинської Америки, де була висока ймовірність розвитку внутрішніх конфліктів та громадянської війни. США зі своєї сторони гарантували їм допомогу, але захищати себе вони повинні були самостійно [1, с. 97].

Вашингтон пішов на скорочення своїх сухопутних військ у В'єтнамі, що дало можливість знизити рівень американських втрат, проте збільшити постачання воєнного спорядження для південно-в'єтнамських збройних сил. Проте це не призвело до значних змін, і тому США були змушені 27 січня 1973 року в Парижі підписати угоду про закінчення війни у В'єтнамі та відновлення миру. Тоді ж завершилося виведення американських військ з Індокитаю. Президент Річард Ніксон назвав це «почесним миром».

Проте мир виявився для Сполучених Штатів зовсім не почесним. У В'єтнамській війні американці втратили майже 60 тис. чоловік убитими, а загальні видатки на війну перевищили 352 млрд доларів, що у декілька разів перевищувало затрати на війну в Кореї. Результати війни завдали Америці величезної морально-політичної шкоди та призвели до суттєвого порушення територіального балансу між двома світовими блоками, який склався у післявоєнні роки, на користь комуністичного табору. Незабаром, весь Індокитай опинився під комуністичним пануванням. Проте сам факт завершення В'єтнамської війни став важливим зовнішньополітичним кроком адміністрації президента Р. Ніксона [1, с. 100].

Саме після завершення війни у В'єтнамі американська влада почала розвивати свою «океанську стратегію», тобто будівництво воєнно-морського флоту, розширення мережі баз на просторах світового океану. В той же час була збільшена американська воєнна присутність у Тайланді, Філіппінах, зростала військова могутність Південної Кореї.

СРСР постійно знаходився в центрі уваги американського істеблішменту, який був стурбований значним зростанням виробництва у Радянському Союзі ядерної зброї та піднесенням його авторитету та впливу. Це було однією з причин того, що американська влада вирішує шляхом переговорів зупинити посилення Москви. Звідси й звернення до політики «розрядки». В 1969 р. у Гельсінкі розпочалися закриті переговори представників двох країн, які стали основою майбутніх угод. США розпочали активно демонструвати свої наміри щодо нормалізації відносин з СРСР [2, с. 54].

1972–1974 рр. вважаються «піком» політики «розрядки» – саме у цей період відбувається обмін делегаціями на самому високому рівні, було укладено цілу низку договорів та угод, які були необхідні для нормалізації

взаємовідносин великих держав та забезпечення миру, в тому числі «Про основи взаємовідносин між США та СРСР», договір про протиракетну оборону, угода про розвиток торгівлі, культурних зв'язків і т.д.

Серйозні труднощі для США створювали події у Латинській Америці, де до влади прийшли ліві військові уряди в Перу, Еквадорі, Панамі, Чилі. Втручання США було гострим й жорстким.

На Близькому Сході нові можливості для посилення зовнішньополітичних позицій Вашингтона відкрила арабо-ізраїльська війна 1973 р., яка була використана Сполученими Штатами для розгортання роботи по поступовому витісненню Радянського Союзу з регіону [1, с. 108].

Курс Р. Ніксона на нормалізацію відносин з СРСР викликав гостру критику зі сторони консервативних кіл США. У 1974 р. міністр оборони США Джеймс Шлезінгер запропонував ідею можливості обмеження ядерної зброї. Розпочалося будівництво військово-морської бази в Індійському океані на острові Дієго-Гарсія.

У 1974 р. під загрозою імпічменту і судового втручання Річард Ніксон був змушений подати у відставку. Його наступник Джеральд Форд – один з перших своїх візитів здійснив до СРСР та під час зустрічей з радянським керівництвом підтвердив наміщення США продовжувати курс нормалізації відносин. Унаслідок цього, в 1975 р. відбулася зустріч у Гельсінкі, результатом якої було підписання Гельсінського акту про безпеку й співробітництво в Європі.

В 1976 р. Джеральд Форд заявив про відмову від терміну «розрядка». США активізували свою діяльність проти лівих сил у світі. В листопаді 1975 р. у Рамбуйе (біля Парижу) відбулася перша зустріч глав семи держав (США, ФРН, Франція, Великобританія, Італія, Канада та Японія), яка поклала початок регулярному обміну думок й проведення спільних дій для забезпечення економічних інтересів цих країн у світі. Однак ці шляхи не задовільнили в США ні лібералів, ні консерваторів.

Зовнішня політика президента Джеральда Форда обернулася в решті-решт проти нього, і на виборах 1976 р. він програв своєму супернику – кандидату від Демократичної партії Джеймсу Картеру (1977–1981 рр.). Саме в цей час країна знаходилася в стані глибокої економічної кризи, була деморалізована утергейтським скандалом, її розколювала боротьба між консерваторами та лібералами у питаннях зовнішньої політики та розрядки.

Дж. Картер досить вміло провів виборчу кампанію, включив до програми своєї партії ідеї продовження переговорів з СРСР з метою подальшого пом'якшення відносин, скорочення військових витрат, зменшення американської військової присутності за кордоном, збільшення витрат на соціальні потреби і т.д. [3, с. 109].

Так розпочався новий період у зовнішній політиці США. Намагаючись відновити нестійке становище Вашингтону в світі Дж. Картер поставив перед собою три цілі: укріпити відносини із Західною Європою, добитися відновлення спільних дій у міжнародних відносинах; спільними зусиллями укріпити контроль капіталістичного світу над «третім світом», одночасно зменшити там вплив Радянського Союзу [4, с. 10].

Саме в цей період союзники США розширювали свої зони впливу в країнах «третього світу», а в 1978 р. вирішили в майбутньому запровадити

єдину валютну систему. Проте вони досить неохоче відгукнулися в 1979 р. на заклик США підтримати бойкот СРСР через введення радянських військ до Афганістану.

Успіхи США у країнах «третього світу» були досить вагомими. Державний департамент розширили програми економічної та воєнної допомоги, більш активніше велася підготовка воєнних сил (з 40 країнами). Довготривала робота по умиротворенню Єгипту увінчалася зустріччю єгипетського та ізраїльського лідерів у резиденції американських президентів Кемп-Девід у 1978 р., яка стала вищою точкою зовнішньополітичних успіхів Джеймса Картера. Був також здійснений прорив єдиного арабського антиізраїльського фронту, а Єгипет увійшов у зону американського впливу.

В Латинській Америці спірним досягненням нової політики Дж. Картера стало підписання угоди з Панамою в 1977 р. про передачу їй через двадцять років Панамського каналу, що викликало незадоволення американських правих сил [4, с. 11].

Провалом американської зовнішньої політики були події в Ірані, в якому в 1979 р. перемогла ісламська революція. Вашингтон довгий час вважав, що в змозі вплинути на хід подій у цій країні. Він демонстративно підтримував усуненого від влади монарха, що призвело до поширення антиамериканських настроїв в Ірані та захоплення американського посольства.

Наслідком цих подій в Ірані стала поява нової стратегічної концепції. Для забезпечення там своїх інтересів Вашингтон пішов на створення корпусу швидкого реагування, який, спираючись на систему американських союзів та воєнних баз, міг в будь-яку хвилину бути готовим до дій з встановлення порядку в регіоні.

Нові геополітичні умови, що виникли наприкінці 70-х рр. XX ст., змусили американський уряд по новому будувати стосунки з СРСР. Перші кроки Джеймса Картера показали, що мати з ним справу буде набагато складніше, ніж з Річардом Ніксоном чи Джеральдом Фордом [5, с. 162].

В 1979 р. відбулася зустріч лідерів США та СРСР, яка закінчилася підписання Договору про обмеження стратегічного озброєння. При розробці договору Дж. Картер активно використовував «китайську карту», для тиску на Радянський Союз, встановивши у грудні 1978 р. дипломатичні стосунки з КНР. Хоча, договір так і не був ратифікований американським конгресом, але його положення виконувалися обома країнами.

Введення радянських військ в Афганістан було обумовлене значним зростанням напруженості в американо-радянських відносинах, й побоюванням того, що Афганістан може опинитися в сфері зовнішньополітичного впливу США та зможе надати свої території для американських баз. Вашингтон у повній мірі використав ситуацію, пов'язану з введенням Радянським Союзом військ до Афганістану, для розгортання широкого міжнародного наступу на СРСР.

Дії Москви були засуджені сесією Генеральної Асамблеї ООН, Організацією ісламських держав. Американський уряд ввів ембарго на торгівлю з СРСР, в тому числі зупинив поставки до СРСР зерна та продовольства. З подачі США була зроблена спроба зірвати проведення Олімпійських ігор в Москві.

В січні 1980 р. під впливом афганських подій була оприлюднена «доктрина Картера», в якій на перший план знову була висунута мета протидії радянській експансії. Забезпечення миру й безпеки перед обличчям агресивних дій СРСР – стало однією з основних цілей США, в тому числі й можливістю застосування сили [5, с. 166].

У США розпочалася розробка планів реєстрації призовників, включення жінок, на випадок війни, до мобілізації. 25 серпня 1980 р. була прийнята президентська директива № 59, яка несла в собі можливість ведення обмеженої ядерної війни проти СРСР. Документ включав список цілей на території СРСР та його союзників (до 40 тисяч), а також містив програму різкого кількісного та якісного росту збройних сил США, перш за все, ядерної зброї.

Було заявлено про необхідність досягнення першості над СРСР, що, як вважали у Вашингтоні, змусить Радянський Союз включитися в процес гонки озброєнь і, таким чином, вплине на його економічне становище. Все це означало радикальний відхід від зроблених колись передвиборчих обіцянок Дж. Картера. Крім того, зберігалася складне становище в економіці, спад промислового виробництва доповнився інфляцією.

Життєвий рівень американців знижувався з кожним днем, все це призвело до того, що на виборах 1980 р. більша частина виборців проголосувала за кандидата від Республіканської партії Рональда Рейгана. Перемога кандидата, який виступав від імені консервативного крила американського суспільства, стала визначною. Політика розрядки відійшла в минуле. США стали перед новим етапом гострої конфронтації [6, с. 401].

Таким чином, у 70-х рр. XX ст. зовнішня політика США пройшла декілька етапів свого розвитку, що було пов'язано зі змінами у вищих ешелонах влади та появою нових геополітичних «викликів». Цей період відзначився не лише успіхами та посиленням зовнішньополітичних позицій Вашингтону в деяких регіонах світу, але і сумнівними та відверто провальними акціями. Саме останнє і було однією з передумов істотних змін в американській зовнішній політиці на початку 80-х рр. XX ст.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ:

1. Золов А. В. США: борьба за мировое лидерство. К истории американской внешней политики. XX век. В 2 ч. / А.В. Золов. – Ч. 1. – Калининград, 2000. – 129 с.
2. Глаголев Н. Н. Республиканцы и президентские выборы 1980 года / Н. Н. Глаголев // США – экономика, политика, идеология. – 1980. – № 7. – С. 54-60.
3. Горбачев М. С. Перестройка и новое мышление для нашей страны и для всего мира / М. С. Горбачев. – М.: Политиздат, 1988. – 271 с.
4. Зарицкий Б. Е. США и левые силы в Западной Европе (70–80-е гг.) / Б. Е. Зарицкий // Вопросы истории. – 1988. – № 1. – С. 10-15.
5. Иванян Э. А. Рональд Рейган. Хроника жизни и времени / Э.А. Иванян. – М.: Мысль, 1991. – 411с.
6. Иванян Э. А. История США / Э. А. Иванян – М.: Мысль, 2004. – 578 с.